

ZAPISANIE FAKTU PRZYJĘCIA CHRZTU W PARAFIALNEJ KSIĘDZE METRYKALNEJ

Ks. prof. dr hab. Zbigniew Janczewski

Katedra Prawa o Posłudze Uświęcania, Wydział Prawa Kanonicznego

Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

e-mail: jazbi77@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-7395-2526>

Streszczenie. Opracowanie stanowi analizę norm dotyczących obowiązku adnotacji przyjęcia chrztu w księdze metrykalnej. Podejmuje również próby rozwiązania niektórych problemów z tym związanych, na przykład miejsca adnotacji tzw. „chrztu z wody”, czy sposobu zapisania chrztu dziecka poczętego przy zastosowaniu tak zwanego sztucznego zapłodnienia. Artykuł składa się zasadniczo z trzech części. W pierwszej został przedstawiony krótki rys historyczny analizowanej tematyki. Druga część dotyczy prawnego obowiązku adnotacji faktu przyjęcia omawianego sakramentu. W ostatniej znalazła się analiza formy, jakiej używa się przy adnotacji chrztu w metrykalnej księdze parafialnej.

Słowa kluczowe: chrzest, księga chrztów, proboszcz, chrzest z wody, adnotacja faktu chrztu

WSTĘP

Sakrament chrztu stanowi bramę, otwierającą przyjmującemu go drogę pielgrzymowania do zbawienia wraz z Chrystusem i całą wspólnotą Kościoła. Ochrzczony staje się ponadto członkiem Kościoła z przysługującymi mu tam prawami i obowiązkami. Tak ważny fakt, jakim jest chrzest, powinien zatem zostać udokumentowany w formie specjalnego zapisu w księdze, przechowywanej w jednej z parafii. Pozwala to w przyszłości na urzędowe potwierdzenie faktu przynależności do Kościoła oraz ustalenie stanu kanonicznego takiej osoby. Poniższe opracowanie stanowi analizę norm dotyczących obowiązku adnotacji przyjęcia chrztu w księdze metrykalnej. Podejmuje również próby rozwiązania niektórych problemów z tym związanych, na przykład miejsca adnotacji tzw. „chrztu z wody”, czy sposobu zapisania chrztu dziecka poczętego przy zastosowaniu tak zwanego sztucznego zapłodnienia.

Artykuł składa się zasadniczo z trzech części. W pierwszej został przedstawiony krótki rys historyczny analizowanej tematyki. Druga część dotyczy prawnego obowiązku adnotacji faktu przyjęcia omawianego sakramentu. W ostatniej znalazła się analiza formy, jakiej używa się przy adnotacji chrztu w metrykalnej księdze parafialnej.

1. RYS HISTORYCZNY

W pierwszych wiekach chrześcijaństwa prawdopodobnie nie prowadziło się spisu wiernych, przyjętych do Kościoła przez chrzest, ponieważ istniały uzasadnione obawy, że dokumenty takie mogły wpaść w ręce władz cesarskich, doprowadzając do skazania na śmierć męczeńską osoby znajdującej się na liście [Corblet 1882, 480]. Jednak z czasem przyjęto od Rzymian praktykę prowadzenia pewnych ksiąg [Pokrowskij 1928, 153]. Zaczęły więc powstawać spisy katechumenów i ochrzczonych, często sporządzane na szlachetnym materiale np. tabliczkach z kości słoniowej, metalu. Potem podczas skrutyniów katechumeni byli wywoływani według kolejności zapisanej na liście [Corblet 1882, 480].

Św. Grzegorz z Nyssy (335–394) zachęca słuchaczy, aby przedstawili swoje imiona i przyjęli chrzest, wtedy zostaną one zapisane w księgach ochrzczonych, a Bóg odnotuje je również w księgach niebiańskich, czyli osiągną zbawienie¹. Synod Kartagiński w 436 r. nakazuje zapisywanie imion kandydatów do chrztu². Natomiast już w V w. niektórzy biskupi polecali odnotowywać w specjalnej księdze dane zarówno przyjmującego chrzest, jak i osoby poręczającej, nazywanej później chrzestnym. O istnieniu takiej praktyki zaświadcza Pseudo Dionizy Aeropagita³.

Po pojawieniu się w prawie kanonicznym małżeńskiej przeszkody pokrewieństwa duchowego, zabraniającej m.in. ochrzczoneму zawierania małżeństwa z jego chrzestnymi, na przełomie XIII i XIV w. istniała już powszechna praktyka wpisywania do księgi ochrzczonych danych osób chrzestnych [Pastuszko 1983, 332]. Z drugiej strony trzeba jednak zauważyć, że w średniowieczu nie istniały normy prawa powszechnego nakazujące prowadzenia wspomnianych ksiąg [Kurpas 1961, 19, 21].

Istotna zmiana dotycząca analizowanej kwestii nastąpiła za sprawą Soboru Trydenckiego. Dnia 11 listopada 1563 r. wszyscy proboszczowie zostali prawnie zobowiązani do zapisywania w specjalnej księdze danych osoby ochrzczonej oraz jej chrzestnych⁴. Sobór chciał w ten sposób uniemożliwić późniejsze zawieranie małżeństw przez osoby związane przeszkodą pokrewieństwa duchowego. Równocześnie ujednolicono sposób prowadzenia rejestru ochrzczonych w całym Kościele. Szczegółowe wskazania co do sposobu zapisywania znalazły się w posoborowym Rytuale papieża Pawła V⁵. Rejestr otrzymał też oficjalną nazwę – księga ochrzczonych i musiał być prowadzony odtąd w każdej parafii, w której sprawowano sakrament⁶.

¹ *Adversus eos qui differunt baptismum oratio*, PG 36, 418.

² *Can. 85*, Mansi, 3, 958.

³ *De ecclesiastica hierarchia*, cap. II, par. 5, PG 3, 394–95.

⁴ *Sess. XXIV*, cap. 2, *Doctrina de sacramento matrimonii*, DSP, t. 4, s. 724–25.

⁵ *Rituale Romanum Pauli V Pontificis Maximi issu editum*, *De sacramento baptismi rite administrando*. *De Sacris oleis et alias requisitis*, Coloniae Agripinae 1640, s. 287.

⁶ *Tamże*, s. 23.

Ustawodawca w Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 r. nakładał na proboszcza obowiązek, aby niezwłocznie po chrzcie odnotować ten fakt we wspomnianej księdze. Należało przy tym wyszczególnić imię i nazwisko ochrzczonego, szafarza, rodziców i chrzestnych, a także miejsce i dzień udzielenia sakramentu. W przypadku dziecka nieślubnego, zapisywało się wspomniane personalia jego matki, o ile jej macierzyństwo było jawne, albo sama w obecności dwóch świadków o to prosiła. Imię i nazwisko ojca było odnotowywane w przypadku, kiedy on sam, pisemnie lub w obecności dwóch świadków tego zażądał, albo kiedy jego ojcostwo potwierdzał dokument prawny (np. orzeczenie sądu). W innych sytuacjach w księdze czyniono adnotację o nieznanym ojcu lub rodzicach⁷. Jeśli chrzest został udzielony bez wiedzy właściwego proboszcza, trzeba było go zawiadomić o tym fakcie (KPK/17, kan. 778).

Podsumowując, należałoby postawić tezę, że wpisy do księgi ochrzczonych mają swoje początki gdzieś na przelomie III i IV w., zapewne po ustaniu prześladowań chrześcijan, kiedy to zaczęli oni przejmować praktykę panującą w Cesarstwie Rzymskim, sporządzania spisów osób związanych ze sobą różnymi więzami. Praktyka ta dopiero w XVI w. stała się w Kościele powszechnie obowiązującym prawem, na podstawie uchwał Soboru Trydenckiego.

2. OBOWIĄZEK ADNOTACJI FAKTU PRZYJĘCIA CHRZTU

Troska ustawodawcy kościelnego związana z wymogiem sporządzania właściwej dokumentacji, dotyczącej udzielenia sakramentu chrztu, posiada wiele istotnych racji. Należą do nich te, określające status kanoniczny osoby ochrzczonej i wskazujące na jej podstawowe prawa oraz obowiązki wynikające z wcielenia do Kościoła. I właśnie dla powyższych powodów sakrament musi być sprawowany z uwzględnieniem określonych prawem warunków i odpowiednio odnotowany, aby można było później stwierdzić fakt jego przyjęcia [Krzywdą 2011, 62]. Istnieje jeszcze jedna racja, parafia w której został udzielony i odnotowany chrzest, jest tą, która może wystawić autentyczny dokument urzędowo poświadczający wspomniany fakt [Frank 2012, 75].

Obowiązujące normy prawa kanonicznego nakazują prowadzenie księgi ochrzczonych w każdej parafii. Zgodnie z Kodeksem prawa kanonicznego z 1983 r.⁸ proboszcz miejsca, gdzie został przyjęty pierwszy sakrament wtajemniczenia chrześcijańskiego, powinien bezzwłocznie i dokładnie, odnotować w owej księdze fakt udzielenia chrztu konkretnej osobie (kan. 535 § 1; kan. 877 § 1). Zatem ścisły obowiązek i odpowiedzialność za dokonanie adnotacji leży na proboszczu miejsca udzielenia chrztu, zgodnie z łacińską zasadą *ubi factus ibi actus*. Jego

⁷ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1–593 [dalej cyt.: KPK/17], kan. 777.

⁸ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1–317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

wykonanie nie zależy od tego, czy proboszcz osobiście sprawował sakrament i kto faktycznie dokona wpisu do księgi w kancelarii. Proboszcz odpowiada za dokładne i właściwe wpisanie chrztu [Adamowicz 1999, 80].

W kościołach rektoralnych i filialnych, a także innych, podobnych samodzielnych placówkach duszpasterskich, nie erygowanych kanonicznie jako parafie, również istnieje możliwość prowadzenia omawianej księgi, z racji autonomii sprawowanej tam posługi duszpasterskiej (kan. 516 § 1–2) [Wenz 2013, 232]. Jak podaje W. Wenz, w warunkach polskich, wskazania wydziałów duszpasterskich kurii diecezjalnych zalecają prowadzenie tylko jednej księgi chrztów przy kościele parafialnym, nawet jeżeli ten sakrament jest sprawowany w okolicznych kościołach filialnych i pomocniczych, posiadających historycznie nadane prawo do chrzcielnicy [tamże]. Jest to o tyle uzasadnione, że po latach łatwiej będzie odnaleźć adnotację poświadczającą o chrzcie konkretnej osoby w głównym kościele danej miejscowości czy dzielnicy miasta (czyli parafialnym), niż poszukiwać jej w innych świątyniach.

Należy zauważyć, że kapelani, np. szpitali, czy rektorzy kościołów zasadniczo nie posiadają prawa do prowadzenia ksiąg metrykalnych. Według G. Erlebacha wydaje się jednak celowe i uzasadnione, aby w takich świątyniach, o ile sprawuje się tam sakramenty, prowadzono księgi analogiczne do metrykalnych, a więc i chrztów. Znajdujący się w niej zapis pomocniczy, stanowi bowiem wiarygodne źródło poświadczające przyjęcie chrztu, dające podstawę do przekazania miejscowemu proboszczowi informacji koniecznej do sporządzenia wpisu w parafialnej księdze chrztów [Erlebach 1984, 44]. Natomiast duchowni, posługujący w duszpasterstwie personalnym, np. migrantów, są również zobowiązani do prowadzenia księgi chrztów i przekazywania na koniec roku, proboszczowi miejsca, autentycznego odpisu takiej księgi. Wspomniany obowiązek nie dotyczy jednak proboszczów parafii personalnych, z urzędu zobowiązanych do prowadzenia omawianego dokumentu [Wenz 2013, 233].

Obowiązek sporządzenia wpisu o chrzcie spoczywa zatem przede wszystkim na proboszczu parafii lub jego zastępcy. W jego wypełnieniu mogą również pomagać wikariusze parafialni, którzy z racji pełnionego urzędu wspierają proboszcza w posłudze parafialnej, a w niektórych przypadkach nawet go zastępują (kan. 548 § 2; kan. 549). Przy prowadzeniu ksiąg parafialnych proboszcz, jak się wydaje, może również korzystać z pomocy innych współpracowników, np. diakonów, osób zakonnych oraz zaufanych osób świeckich. Konieczne jest jednak, aby zachowały one tajemnicę w zakresie kwestii dotyczących wpisów do księgi chrztów oraz spełniały standardy wymagane dla ochrony danych osobowych. Natomiast, jak zauważa D.M. Prumer, akta istotnej wagi, a do takich należy omawiana księga, powinny być zawsze redagowane przez proboszcza lub upoważnionego kapłana, aby bez ich nadzoru nie wkradły się do nich nadużycia [Prumer 1922, 215].

W przypadku chrztu wiernego należącego do jednego z katolickich Kościołów wschodnich, obowiązek proboszcza sporządzenia adnotacji o chrzcie zostaje

poszerzony o wpis poświadczający udzielenie sakramentu bierzmowania, ponieważ w tamtych Wspólnotach oba sakramenty są sprawowane podczas jednej ceremonii⁹ [Pighin 2006, 128]. Podobnie jest zresztą w Kościele łacińskim, w odniesieniu do osoby, która ukończyła siódmy rok życia.

Tak jak można zauważyć, w zwyczajnych okolicznościach norma dotycząca obowiązku adnotacji przyjęcia chrztu nie budzi większych wątpliwości. Tam gdzie był on sprawowany, tam również zostaje wpisany do księgi metrykalnej. Sytuacja jednak bardziej się komplikuje w przypadku chrztu z wody, sprawowanego w niebezpieczeństwie śmierci dziecka na przykład w szpitalu. W XXI w. nierzadko zdarzają się sytuacje, że kobieta ciężarna, z powodu zagrożenia ciąży zostaje przetransportowana do szpitala specjalistycznego, gdzie ma przyjść na świat jej potomstwo. Taki szpital może znajdować się w dużej odległości od jej miejsca zamieszkania i parafii tam się znajdującej. Po skomplikowanym porodzie, nierzadko personel szpitalny, ze względu na zagrożenie podejmuje się ochrzczenia noworodka, nawet, kiedy jego matka również znajduje się w sytuacji zagrożenia własnego życia. Przed wypisem ze szpitala kobieta dowiaduje się o tym fakcie, tak że ujawnia go dopiero swojemu własnemu proboszczowi, kiedy po kilku tygodniach, a nawet czasami miesiącach prosi o „chrzest” swojego dziecka, a dokładniej o dopełnienie tej ceremonii w świątyni. Osoba, która dokonała chrztu, często pielęgniarka, nie ma zazwyczaj nawet świadomości, że jako szafarz powinna zgłosić ten fakt w parafii, na terenie której znajduje się szpital, w którym pracuje. Poza tym nie ma dostępu do cywilnego aktu jego urodzenia, w którym zawarte są dane konieczne proboszczowi dla dokonania wpisu chrztu do parafialnej księgi metrykalnej. Jak w takich przypadkach należałoby postępować, aby właściwie dopełnić interesującego nas obowiązku?

W KPK/17 istniała norma nakazująca, aby w przypadku chrztu udzielonego bez wiedzy właściwego proboszcza, jak najszybciej go o tym fakcie zawiadomić, dla zapisania w księdze ochrzczonych (kan. 778). Właściwym proboszczem był ten, na którego terytorium ochrzczony, albo jego rodzice posiadali zamieszkanie. Jednakże chodziło o zwyczajne powiadomienie, aby proboszcz miał świadomość, że pod jego „pieczęcią duszpasterską” pojawił się nowy wierny¹⁰. Jednak dla spisania aktu chrztu, zawiadamiało się również miejscowego proboszcza szpitala. Jak uważał M. Pastuszko, zdrowy rozsądek podpowiadał, aby własnego proboszcza rodziców dziecka zawiadamiał proboszcz miejsca chrztu, czyli parafii na terenie której znajdował się szpital [Pastuszko 1983, 341].

W obowiązującym kodeksie nie istnieje już obowiązek powiadamiania proboszcza osoby ochrzczonej i udzieleniu interesującego nas sakramentu [Frank 2012,

⁹ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (18.10.1990), AAS 82 (1990), s. 1045–363; tekst polski w: *Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, tłum. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej Gaudium, Lublin 2002, kan. 689 § 1; kan 695 § 1.

¹⁰ *Congregatio Concilii, Ordinatio Civitatis Castellanae* (31.01.1927), w: X. Ochoa, *Leges Ecclesiae*, vol. 1, n. 737, col. 860 [Pastuszko 1983, 340].

76]. A zatem straciła już swój walor prawny dyspozycja Konferencji Episkopatu Polski z 1954 r., zgodnie z którą, jeżeli obrzęd odbył się poza parafią własną dziecka, proboszcz miejsca chrztu powinien spisać właściwy akt oraz pisemnie powiadomić proboszcza własnego osoby, której akt dotyczy, o miejscu i czasie sprawowania obrzędu i samej czynności spisania aktu¹¹. Jednak cytowany dokument posiadał interesujące rozwiązanie problemu, kiedy to akt chrztu został sporządzony poza parafią miejsca zamieszkania osoby, której dotyczył. Na żądanie osób zainteresowanych, a nawet z urzędu, mógł on zostać wpisany do księgi ich miejsca zamieszkania w dosłownym brzmieniu, po przedstawieniu jego odpisu w kurii diecezjalnej i otrzymaniu jej zezwolenia na taką procedurę. Kuria musiała jednak najpierw sprawdzić wiarygodność odpisu aktu. Na marginesie nowego wpisu, w miejscu zamieszkania osoby ochrzczonej, umieszczano wzmiankę, że jest to odpis aktu sporządzonego wcześniej w parafii NN¹².

Skoro jednak poprzednie przepisy w odniesieniu do przytoczonej powyżej kwestii nie obowiązują, trzeba się zastanowić, jak obecnie należy rozwiązać problem zapisu chrztu udzielonego dziecku „z wody”, daleko poza parafią zamieszkania jego rodziców. Rozwiązanie takowe przedstawia W. Wenz. Wspomniany proboszcz zamieszkania, powiadomiony o chrzcie poza obrębem jego parafii, może odnotować ten fakt w swojej księdze metrykalnej, bez numeru bieżącego lub z numerem zerowym. Autor ten zauważa, iż aktem podstawowym pozostaje wciąż ten spisany w miejscu udzielenia sakramentu i wyłącznie na jego podstawie można dokonywać wiarygodnych odpisów wskazujących na aktualną pozycję kanoniczną wiernego. Gdyby jednak akt spisany w miejscu udzielenia chrztu nie miał otrzymać statusu aktu podstawowego, tylko akt w parafii zamieszkania danej osoby, to na marginesie w miejscu udzielenia sakramentu należy wyraźnie zaznaczyć, że akt podstawowy znajduje się w parafii NN, dlatego na podstawie niniejszego zapisu nie można wydawać wiarygodnych oraz ważnych kanonicznie odpisów i świadectw. A zatem dla ich uzyskania, trzeba się będzie zgłaszać w kancelarii parafialnej miejsca, gdzie znajduje się wpis podstawowy [Wenz 2013, 241].

W dalszym jednak ciągu istnieje problem powiadomienia proboszcza miejsca udzielenia sakramentu (szpitala), ponieważ doświadczenie uczy, że zazwyczaj nie robi tego nikt z rodziny niemowlaka, w związku z zajmowaniem się problemami zdrowotnymi dziecka czy matki, ani też personelu szpitalnego, koncentrującego swoją uwagę na odbieraniu kolejnych porodów. Wydaje się, że może należałoby prawnie zobowiązać kapelana szpitalnego, aby każdorazowo zawiadamiał proboszcza miejsca o fakcie udzielenia chrztu w podlegającej mu placówce zdro-

¹¹ Konferencja Episkopatu Polski, *Przepisy obowiązujące w sprawie ustalenia parafii, w której mają być spisywane akta obrzędów kościelnych chrztu, bierzmowania, małżeństwa, pogrzebu* (26.04.1954), w: F. Bączkiewicz, J. Baron, W. Stawinoga, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2, Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża, Opole 1958, s. 606; zob. Trevisan 2001, 742–43, przyp. 877.

¹² Konferencja Episkopatu Polski, *Przepisy obowiązujące w sprawie ustalenia parafii*, s. 606.

wotnej. Jednak zazwyczaj nie ma później możliwości powiadomienia o tym proboszcza własnego rodziców ochrzczonego dziecka, bo nawet ze względu na ochronę danych osobowych, personel medyczny szpitala nie będzie skłonny ujawnić kapelanowi dokładnych danych o miejscu zamieszkania matki nowo narodzonego. W takim przypadku pojawia się niebezpieczeństwo podwójnej adnotacji o chrzcie, kiedy rodzice, nie zdając sobie nawet sprawy z problemu, nie przyznają się proboszczowi zamieszkania, że ich dziecko zostało już ochrzczone w szpitalu w formie nieuroczystej. Zatem w miejscu „chrztu” uroczystego w tej parafii zostanie sporządzony drugi zapis.

Lepszym rozwiązaniem byłoby chyba prawne zobowiązanie proboszcza do pełnienia ceremonii chrzcielnych, aby ten z jednej strony zawiadomił proboszcza faktycznego miejsca chrztu (czyli szpitala) o konieczności zapisania przez niego tego faktu w księdze metrykalnej i równocześnie dokonania takiej adnotacji we własnej księdze chrztów, w formie wspomnianej wcześniej przez W. Wenza. Wydaje się również, że za akt podstawowy, nawet ze względów praktycznych, w takim przypadku powinien zostać uznany wpis w miejscu dopełnienia chrztu, czyli zamieszkania dziecka.

3. FORMA WPISU DO KSIĘGI CHRZTÓW

Tak jak to już zostało wspomniane, fakt chrztu musi zostać zapisany w księdze metrykalnej. Ustawodawca w KPK/83 stanowi, co konkretnie należy zapisać. Zatem odnotowuje się szafarza sakramentu, rodziców, chrzestnych, ewentualnie świadka, o ile taki został wyznaczony, miejsce i data sprawowania sakramentu oraz miejsce i datę urodzenia osoby ochrzczonej (kan. 877 § 1). Należy mieć na uwadze, że jednorodność treści aktów metrykalnych, jak i ich ściśle określone formy, pozwalają zachować w Kościele porządek prawny i jasno określić aktualną dyspozycję wiernego, przy podejmowaniu kolejnych etapów życia sakramentalnego, czy też zadań i funkcji w tej Wspólnocie [Wenz 2013, 237].

Do aktu oprócz imion i nazwiska ochrzczonego wpisuje się również jego płeć. Aby uniknąć przyszłych nieporozumień, dokonuje się tego zgodnie z wydanym przez Urząd Stanu Cywilnego wyciągiem aktu urodzenia. Takie zalecenie znajdowało się już w Instrukcji duszpasterskiej Konferencji Episkopatu Polski z 1977 r.¹³ Jak podaje M. Pastuszko, do aktu wpisuje się również nazwisko, imiona, datę i miejscowość urodzenia, wyznanie, zawód i miejsce zamieszkania ojca osoby ochrzczonej, a w przypadku jego matki jej nazwiska (także panięskie), imiona, datę i miejsce urodzenia, wyznanie, zawód, a także miejsce zamieszkania. Dane te najlepiej spisać z dokumentów. W omawianym akcie odnotowuje się też, czy i gdzie rodzice ochrzczonego zawarli małżeństwo sakramentalne. W przypadku chrzestnych zapisywane są dane takie jak przy rodzicach naturalnych. Na końcu

¹³ *Instrukcja duszpasterska Episkopatu Polski o udzielaniu sakramentu chrztu dzieciom* (13–14.12.1977), „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 44 (1978), s. 52.

aktu należy odnotować imię i nazwisko szafarza, który faktycznie udzielił sakramentu [Pastuszko 1983, 336–37].

Norma kodeksowa przewiduje również pewne nadzwyczajne okoliczności. Jeżeli dziecko zostało zrodzone z matki niezamężnej, do księgi metrykalnej wpisuje się jej dane osobowe, o ile fakt jej macierzyństwa jest stwierdzony publicznie, lub też ona sama, dobrowolnie prosi o to na piśmie, albo w obecności dwóch świadków. W takim przypadku dane osobowe ojca powinny być odnotowane jedynie, kiedy jego ojcostwo potwierdza publiczny dokument, albo też on osobiście złoży oświadczenie o ojcostwie w obecności proboszcza i dwóch świadków. W innych przypadkach we wspomnianej księdze nie czyni się wzmianki o ojcu lub rodzicach osoby ochrzczonej (kan. 877 § 2). Termin „dziecko matki niezamężnej”, zgodnie z wyjaśnieniem Papieskiej Komisji ds. Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego odnosi się do jej potomstwa nieślubnego, a więc ze związku cudzołożnego, kazirodczego, świętokradzkiego, itp. W takich sytuacjach dane osobowe rodziców trzeba wpisać w taki sposób, aby wyniknęło z tego zniesławienie którejś z osób¹⁴.

W przypadku dzieci adoptowanych, zapisuje się dane osób adoptujących, oraz, o ile istnieje taka praktyka w danym regionie, dane rodziców naturalnych, z uwzględnieniem przepisów konferencji biskupów (kan. 877 § 3). Wpis ujawniający dane osobowe rodziców, którzy zrzekli się praw do swojego dziecka, dotyczy materii niezwykle delikatnej [Pighin 2006, 129–30].

W Polsce takowy wpis do księgi chrztów sporządza się zgodnie z danymi aktu urodzenia wydanego przez USC, kierując się przy tym normami *Dekretu dotyczącego sporządzania i modyfikacji aktu chrztu w związku z przysposobieniem* Konferencji Episkopatu Polski z dnia 14 marca 2017 r., promulgowanego 19 czerwca 2018 r. Stanowi on, że wpisów do księgi chrztów dokonuje się wyłącznie na wniosek osób przysposabiających, albo pełnoletniej osoby przysposobionej, skierowany do ordynariusza miejsca, który podejmuje decyzję o dokonaniu wpisu oraz jego formie. Jeżeli chrzest następuje po przysposobieniu, do aktu chrztu wpisuje się aktualne dane osobowe adoptowanego, z zaznaczeniem na marginesie faktu adopcji. Gdy jest to tylko możliwe wpisuje się również dane osobowe rodziców biologicznych.

Jeśli natomiast przysposobienie nastąpiło już po chrzcie dziecka, a nie został sporządzony nowy akt jego urodzenia, do księgi chrztów wpisuje się aktualne dane osobowe dziecka, bez zacierania danych oryginalnych oraz z zaznaczeniem na marginesie, że zostało ono przysposobione. W przypadku jednak, kiedy sporządzono nowy akt urodzenia, możliwe jest również sporządzenie nowego aktu chrztu, do którego wpisuje się dane z dokumentów cywilnych, dodając na marginesie, iż dziecko zostało przysposobione oraz podając miejsce i numer dotychczasowego aktu chrztu. Tutaj też, o ile jest to możliwe, należy dopisać dane rodziców biologicznych. Na marginesie dotychczasowego aktu chrztu, na polecenie

¹⁴ Responsa (14.07.1922), AAS 14 (1922), s. 528.

ordynariusza miejsca, umieszcza się klauzulę zabraniającą ujawniania tego dokumentu oraz bieżącą datę. Również na marginesie aktu modyfikowanego albo sporządzanego na nowo podaje się podstawy prawne dokonywanych wpisów, kościelną, i cywilną, a dokumenty z tym związane zachowuje się w archiwum¹⁵.

W wydawanych odpisach takich aktów chrztu, ujawnia się wyłącznie nowe dane, nie czyniąc wzmianki o adopcji i rodzicach biologicznych. Dla uniknięcia zawarcia nieważnego małżeństwa przy przeszkodzie pokrewieństwa np. przez rodzeństwo, pełną informację o rodzicach biologicznych przesyła się *sub secreto*, listem poleconym, bezpośrednio do parafii kanonicznego dochodzenia przedślubnego¹⁶.

Chrzest „z wody”, udzielony w niebezpieczeństwie śmierci, który później został ceremonialnie dopełniony w świątyni, odnotowuje się tak samo jak uroczysty, z tym, że wpisuje się imię i nazwisko osoby, która faktycznie udzieliła sakramentu, a także dane chrzestnych obecnych podczas tego aktu. Przy warunkowym powtórzeniu chrztu, aktu nie spisuje się na nowo, ale na marginesie pierwotnego wpisu czyni odpowiednią wzmiankę z datą i podpisem proboszcza. Kiedy jednak wcześniej nie spisano aktu, należy tego dokonać przy chrzcie warunkowym [Pastuszko 1983, 338].

Trudniejszą kwestię stanowi adnotacja chrztu dziecka poczętego na skutek zastosowania techniki sztucznego zapłodnienia. Nierzadko wiąże się to bowiem z problemem niemożliwości ustalenia faktycznego ojcostwa, czyli danych personalnych mężczyzny, którego nasienie zostało wykorzystane podczas poczęcia dziecka, a czasami też danych dawczyni żeńskiej komórki rozrodczej. W tym podobnych przypadkach pozostaje jedynie kierowanie się informacjami zapisanymi w cywilnym akcie urodzenia chrzczonej osoby. Wydaje się jednak, że na marginesie proboszcz powinien nanieść adnotację o nienaturalnym poczęciu dziecka, co w przyszłości, w pewnych sytuacjach, może uchronić taką osobę od zawarcia małżeństwa przy przeszkodzie pokrewieństwa. Jest bowiem prawdopodobne, że będą już wtedy powszechnie dostępne badania genetyczne, wykluczające zawarcie małżeństwa przez nieświadome łączące ich więzów rodzeństwo biologiczne.

Kościelne akta metrykalne spisuje się obecnie w języku polskim. Konieczne i uzasadnione uwagi można zapisać po łacinie. Wpisów dokonuje się atramentem dobrej jakości, albo tuszem, ponieważ taki zapis jest czytelny dłuższy czas niż dokonany długopisem. Wpis powinien być niezwykle staranny, czytelny, jeżeli wpisujący nie jest w stanie tego dokonać, powinien posłużyć się tzw. literami drukowanymi. Wpisując nie wolno stosować skrótów, niedopuszczalne jest również wymazywanie wyrazów [Wenz 2013, 240–41]. Pisowni imion czy nazwisk oraz danych stwierdzonych przez publiczne dokumenty państwowe nie wolno sa-

¹⁵ Dekret ogólny Konferencji Episkopatu Polski dotyczący sporządzania i modyfikacji aktu chrztu w związku z przysposobieniem, <https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2018/06/DekretOgolnyKEPDotyczacySporzadzeniaIModyfikacjiAktuChrztuWZwiazkuZPrzysposobieniem.pdf> [dostęp: 11.11.2019], pkt 1, 3–7.

¹⁶ Tamże, pkt 9.

mowolnie zmieniać, czy modyfikować, nawet, jeżeli zainteresowane osoby stwierdzają pod przysięgą, że do przedstawionych przez nie dokumentów wkraść się błąd. W takim przypadku muszą one najpierw dokonać prawnej korekty błędnego aktu i poprawiony na nowo przedstawić proboszczowi [tamże, 243]. Kiedy cały akt metrykalny został sporządzony błędnie, powinien zostać lekko przekreślony, aby pozostał nadal czytelny. Następnie należy go unieważnić poprzez notatkę (w miejscu urzędowych adnotacji) o jego nieważności oraz wskazanie przyczyn takiego stanu rzeczy. Zazwyczaj pod aktem unieważnionym wpisuje się akt poprawny, z zachowaniem wcześniejszej numeracji. Jeżeli nie ma miejsca bezpośrednio pod aktem unieważnionym, nowy wpisuje się w miejscu pierwszym wolnym, stosując numerację bieżącą, podając w uwagach numer aktu unieważnionego. Jeżeli pomyłka dotyczy jedynie części aktu chrztu, delikatnie przekreśla się źle zapisany fragment, aby był dalej czytelny i obok właściwie wpisanej treści proboszcz zamieszcza swój podpis. Natomiast w uwagach podaje się podstawę dokonanej zmiany [Bączkiewicz, Baron, i Stawinoga 1958, 594].

Po zakończeniu roku kalendarzowego albo tomu księgi chrztów, proboszcz dokonuje następującego wpisu: „Niniejsza księga ochrzczonych parafii NN, zawiera akta od... do... włącznie, spisane zgodnie z przepisami prawa kanonicznego na stronach od... do..., co stwierdzam swoim podpisem i pieczęcią parafialną”. Poniżej umieszcza się nazwę parafii, datę, jego czytelny, pełny podpis oraz pieczęć parafialną. Jeżeli wolne miejsce w księdze skończyło się przed upływem roku kalendarzowego, powinna dodatkowo zawierać wzmiankę, że dalszy ciąg tej księgi znajduje się w następnej, tom nr... [Wenz 2013, 237–38].

Na zakończenie należy przypomnieć, że proboszczowie posiadają obowiązek szczególnej ochrony danych osobowych zamieszczonych w księdze ochrzczonych. Pozyskanie bowiem takich danych przez osoby trzecie, mogą się przyczynić do poniesienia poważnych szkód moralnych oraz materialnych, przez wierznych których dotyczą wpisy zawarte w tym ważnym dokumencie [Janczewski 2016, 222].

ZAKOŃCZENIE

Podsumowując podjęty w tym opracowaniu problem, należy przypomnieć, że w pierwszych wiekach chrześcijaństwa prawdopodobnie nie prowadziło się spisu wiernych, przyjętych do Kościoła przez chrzest, ponieważ istniały uzasadnione obawy, że dokumenty takie mogły wpaść w ręce pogańskich władz, doprowadzając do skazania na śmierć męczeńską osobę znajdującą się na liście. Jednak z czasem przejęto od Rzymian praktykę prowadzenia pewnych ksiąg. Zaczęły więc powstawać spisy katechumenów i ochrzczonych. Na przełomie XIII i XIV w. istniała już praktyka wpisywania do księgi ochrzczonych danych osobowych rodziców chrzestnych. Z drugiej strony należy zauważyć, że w średniowieczu nie istniały normy prawa powszechnego nakazujące prowadzenia wspomnianych ksiąg.

Istotna zmiana nastąpiła dopiero za przyczyną Soboru Trydenckiego. W 1563 r. proboszczowie zostali prawnie zobowiązani do zapisywania w specjalnej księdze danych osoby ochrzczonej oraz jej chrzestnych. Sobór chciał w ten sposób uniemożliwić późniejsze zawieranie małżeństw przez osoby związane przeszkodą pokrewieństwa duchowego. Cztery wieki później, KPK/17 nakładał na proboszcza obowiązek, aby niezwłocznie po chrzcie odnotować ten fakt we wspomnianej księdze.

Troska ustawodawcy kościelnego związana z wymogiem sporządzania właściwej dokumentacji, dotyczącej udzielenia sakramentu chrztu, posiada wiele istotnych racji. Należą do nich te, określające status kanoniczny osoby ochrzczonej i wskazujące na jej podstawowe prawa oraz obowiązki wynikające z wcielenia do Kościoła. Dla powyższych powodów sakrament powinien być sprawowany z uwzględnieniem określonych prawem warunków i odpowiednio odnotowany, aby można było później stwierdzić fakt jego przyjęcia.

Aktualnie obowiązujące normy prawa kanonicznego nakazują prowadzenie księgi ochrzczonych w każdej parafii. Ponadto proboszcz miejsca, gdzie został przyjęty pierwszy sakrament wtajemniczenia chrześcijańskiego, powinien niezwłocznie i dokładnie, odnotować w owej księdze fakt udzielenia chrztu konkretnej osobie. Zatem ścisły obowiązek i odpowiedzialność za dokonanie adnotacji leży na proboszczu miejsca udzielenia chrztu, zgodnie z łacińską zasadą *ubi factus ibi actus*. W jego wypełnieniu mogą mu również pomagać wikariusze parafialni, którzy z racji pełnionego urzędu wspierają proboszcza w posłudze parafialnej, a w niektórych przypadkach nawet go zastępują. Przy prowadzeniu ksiąg parafialnych proboszcz, jak się wydaje, może również korzystać z pomocy innych współpracowników.

W zwyczajnych okolicznościach norma dotycząca obowiązku adnotacji przyjęcia chrztu nie budzi większych wątpliwości. Tam gdzie był on sprawowany, tam również zostaje wpisany do księgi metrykalnej. Sytuacja jednak bardziej się komplikuje w przypadku chrztu „z wody”, poza świątynią, sprawowanego w niebezpieczeństwie śmierci dziecka na przykład w szpitalu. Pojawia się tu bowiem problem powiadomienia proboszcza miejsca udzielenia sakramentu (szpitala), ponieważ doświadczenie uczy, że czasami nie robi tego nikt z rodziny niemowlaka, w związku z zajmowaniem się problemami zdrowotnymi dziecka czy matki, ani też personelu szpitalnego, koncentrującego swoją uwagę na odbieraniu kolejnych porodów. Wydaje się, że należałoby prawnie zobowiązać kapelana szpitalnego, aby każdorazowo zawiadamiał proboszcza miejsca o fakcie udzielenia chrztu w podlegającej mu placówce zdrowotnej.

Jednak lepszym rozwiązaniem byłoby prawne zobowiązanie proboszcza do pełnienia ceremonii chrzcielnych, aby ten z jednej strony zawiadomił swojego odpowiednika faktycznego miejsca chrztu (czyli szpitala) o konieczności zapisania przez niego tego faktu w księdze metrykalnej i równocześnie dokonania takiej adnotacji we własnej księdze chrztów, w formie przytoczonej w tym opracowaniu. Wydaje się również, że za akt podstawowy, nawet ze względów praktycz-

nych, w takim przypadku powinien zostać uznany wpis w miejscu dopełnienia chrztu, czyli zamieszkania dziecka.

Fakt chrztu musi zostać zapisany w księdze metrykalnej. KPK/83 stanowi, co konkretnie należy zapisać, ponieważ jednorodność treści aktów metrykalnych, jak i ich ściśle określone formy, pozwalają zachować w Kościele porządek prawny i jasno określić aktualną dyspozycję wiernego, przy podejmowaniu kolejnych etapów życia sakramentalnego, czy też zadań i funkcji w tej Wspólnocie.

W przypadku dzieci adoptowanych, wpisuje się dane osób adoptujących, oraz, o ile istnieje taka praktyka w danym regionie, dane rodziców naturalnych, z uwzględnieniem przepisów konferencji biskupów. Wpis ujawniający dane osobowe rodziców, którzy zrzekli się praw do swojego dziecka, dotyczy materii niezwykle delikatnej. W Polsce takowy wpis do księgi chrztów dokonuje się zgodnie z wydanym przez USC aktem urodzenia, kierując się przy tym Dekretem Konferencji Episkopatu Polski z 14 marca 2017 r.

Chrzest „z wody”, udzielony w niebezpieczeństwie śmierci, który później został ceremonialnie dopełniony w świątyni, odnotowuje się tak samo jak uroczysty, z tym, że wpisuje się imię i nazwisko osoby, która faktycznie udzieliła sakramentu, a także dane chrzestnych obecnych podczas tego aktu. Przy warunkowym powtórzeniu chrztu, aktu nie spisuje na nowo, ale na marginesie pierwotnego wpisu czyni odpowiednią wzmiankę.

Trudniejszą kwestię stanowi adnotacja chrztu dziecka poczętego na skutek zastosowania techniki sztucznego zapłodnienia. W takim przypadku pozostaje kierowanie się informacjami zapisanymi w cywilnym akcie urodzenia chrzczonej osoby. Wydaje się jednak, że na marginesie proboszcz powinien nanieść adnotację o nienaturalnym poczęciu dziecka, co w przyszłości, w pewnych sytuacjach, może uchronić taką osobę od zawarcia małżeństwa przy przeszkodzie pokrewieństwa. Kościelne akta metrykalne spisuje się obecnie w języku polskim. Konieczne i uzasadnione uwagi można zapisać po łacinie. Pisowni imion czy nazwisk oraz danych stwierdzonych przez publiczne dokumenty państwowe nie wolno samowolnie zmieniać, czy modyfikować.

Wszyscy proboszczowie posiadają obowiązek szczególnej ochrony danych osobowych zamieszczonych w księdze ochrzczonych. Pozyskanie bowiem takich danych przez osoby trzecie, mogą się przyczynić do poniesienia poważnych szkód moralnych oraz materialnych, przez wiernych których dotyczą wpisy.

PIŚMIENNICTWO

- Adamowicz, Leszek. 1999. *Wprowadzenie do prawa o sakramentach świętych*. Lublin: Wydawnictwo Muzyczne Polihymnia.
- Bączkowiec, Franciszek, Józef Baron, i Władysław Stawinoga. 1958. *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*. T. 2. Opole: Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża.
- Corblet, Jules. 1882. *Histoire dogmatique, liturgique et archéologique du sacrement de Baptême*. Vol. 2. Paris-Bruxelles: Société Générale de Librairie Catholique.

- Erlebach, Grzegorz. 1984. *Prowadzenie ksiąg parafialnych w świetle obowiązującego prawa na terenie diecezji polskiej*. Wrocław: Wydawnictwo PWT Wrocław.
- Frank, Elias. 2012. *I sacramenti dell'iniziazione, della penitenza e dell'unzione degli infermi*. Città del Vaticano: Urbaniana University Press.
- Janczewski, Zbigniew. 2016. „Przetwarzanie danych osobowych w kancelariach parafialnych.” W *Ochrona danych osobowych w Kościele*, red. Stanisław Dziekoński, i Piotr Drobek, 211–32. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Krzywda, Józef. 2011. „Chrzest.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. III/2: *Księga IV. Uświęcające zadanie Kościoła. Część I. Sakramenty. Część II. Pozostałe akty kultu Bożego. Część III. Miejsca i czasy święte*, red. Józef Krukowski, 35–65. Poznań: Pallottinum.
- Kurpas, Józef. 1961. „Początki ksiąg metrykalnych.” *Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne* 2:1–24.
- Pastuszko, Marian. 1983. *Prawo o sakramentach świętych*. T. 1: *Normy ogólne i sakrament chrztu*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Pighin, Bruno F. 2006. *Diritto sacramentale*. Venezia: Marcianum Press.
- Pokrowskij, Josif A. 1928. *Historia prawa rzymskiego*. T. 2. Tłumaczenie Henryk Insadowski. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Prumer, Dominicus M. 1922. *Manuale iuris canonici*. Friburgi Brisgoviae: Herder.
- Trevisan, Gianni. 2001. “Commento ai cann. 834–978.” In *Codice di Diritto Canonico Commentato*, ed. 3, 709–805. Milano: Ancora Editrice.
- Wenz, Wiesław. 2013. „Kancelaria parafialna. Quaestiones selectae.” W *Parafia w prawie kanonicznym i w prawie polskim*, red. Sławoj L. Głódź, Józef Krukowski, i Mirosław Sitarz, 217–62. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

RECORDING THE BAPTISM IN THE PAROCHIAL REGISTER OF BAPTISM

Summary. The baptism is the gate to all sacraments. It is very important to record fact of receiving baptism in the special Church book. The parish priest of the place in which the baptism was conferred must carefully and without delay record it in the parochial register. This article is an analysis of canonical norms regarding annotation obligations of baptism.

The first part of article is about history of this problem. The next concerns obligations of parish priest to record of the baptism. The last part is about form used to annotation this sacrament in the parochial register. In this place is for example about annotation of baptism to conferred in the hospital or private house in a case of necessity and recording the baptism of the persons conceived *in vitro*.

Słowa kluczowe: baptism, register of baptism, parish priest, recording the fact of baptism

Information about Author: Rev. Prof. Zbigniew Janczewski – Department of the Sanctification Ministry Law, Faculty of Canon Law at the Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw; e-mail: jazbi77@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-7395-2526>